

Ekonomiczny Uniwersytet Dziecięcy

Wartości - po co nam w życiu?

Bożena Uścińska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

Data: 08.04.2024 r.

Organizatorzy

Wartości - po co nam w życiu?

Wartość nie jest pojęciem **jednoznacznym**.

Wiele nauk próbuje **definiować** pojęcie wartości, ustalić ich **źródła** oraz podać trafną **typologię**.

Słowo "wartość" występuje również w literaturze kryjąc się pod innymi pojęciami, jak np.: **cel**, **potrzeba** czy **postawa**.

Wartość stanowi jedną z kluczowych kategorii **aksjologii** (nauki o wartościach), która określa wszystko co jest dla człowieka **pożądane** **godne** i **cenne**; to co stanowi **cel dążeń** ludzkich

Wartości - po co nam w życiu?

Można wyróżnić trzy **kategorie definicji** wartości:

W sensie **psychologicznym**, gdzie będą to **wewnętrzne cele** każdego człowieka, jego przeżycia, które są zgodne z jego **przekonaniami**, **samooceną** lub **oceną innych** ludzi.

W ujęciu **socjologicznym** przez wartości rozumie się **cele** jednostki, które są ogólnie **zgodne** i **akceptowalne** przez **społeczeństwo**.

Definicje **kulturowe** mówią o wartości jako o pożądanym **dobrach**, **sądach** i **przekonaniach**, które postrzegane są jako **kryterium** określające **zachowanie jednostki** wśród **grupy**.

Wartości - po co nam w życiu?

Jedna z bardziej rozbudowanych definicji wartości głosi:

Są to „**przekonania o pożądanym stanach docelowych lub zachowaniach, które wykraczają poza specyficzne sytuacje, kierują wyborami i ocenami (zdarzeń, zachowań) oraz są uporządkowane według względnej ważności**”

(B. Wojciszke, Psychologia społeczna. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar, 2012, s. 546).

Wartości - po co nam w życiu?

Wartości **określają**, kim jesteśmy, jak żyjemy i jak **traktujemy** innych ludzi.

Wartości stanowią **kryteria** naszych **ocen**, **decyzji** i **wyborów**..

Każdy człowiek ma **własną hierarchię** wartości.

Hierarchia wartości zależy od wpływu **osób znaczących** (rodziców, nauczycieli, autorytetów)

Wartości życiowe wiążą się z tym, co dla człowieka w różnych **sferach** jego **działalności** jest **znaczące** i **sensowne**, co jest w życiu **ważne** lub **mniej ważne**.

Im **więcej** jednostka **zainwestowała** w jakąś sprawę, im więcej **poświęciła** dla niej, w tym **większym stopniu** staje się to **wartością życiową**.

Przykłady wartości:

Najczęściej ludzie powołują się na **miłość, piękno, dobro** czy **sprawiedliwość**.

W wielu społeczeństwach promowane są takie wartości jak **solidarność, wiedza** oraz **patriotyzm**.

Zaliczyć do nich można także bardziej „przyziemne” przymioty jak **sukces, zdrowie, finanse** i **bezpieczeństwo**.

Uwaga!

Życie jest wartością **fundamentalną**, a nie **najwyższą!**

Jest fundamentalną, ponieważ inne wartości, możemy realizować tylko wtedy, kiedy żyjemy.

Nie jest najwyższą, ponieważ możemy wskazać wartości od samego życia cenniejsze.

Określone wartości mogą być **pozytywne** lub **negatywne** zależnie **przekonań** i wybranych **celów** jednostki.

Wartości - po co nam w życiu?

Wartości **moralne** to **wskazania**, jak mądrze i dobrze żyć.

Służą **powszechnemu dobru**.

Stanowią **kompas** przy podejmowaniu **właściwych decyzji i działań**.

Dają poczucie **sensu**.

Budują **dobre relacje** z ludźmi.

Służą **utrzymaniu życia** na naszej wspólnej **planecie**.

Wartości obejmują i normują wszystkie wymiary życia.

Dotyczą sfery:

- **fizycznej,**
- **psychicznej,**
- **duchowej,**
- **społecznej,**
- **ekonomicznej**
- **politycznej,**
- **estetycznej,**
- **kulturowej itp.**

Wartości - po co nam w życiu?

Wartości stanowią **kryteria** takiej **postawy** i takich **decyzji** w odniesieniu do wszystkich tych sfer, które **umożliwiają** człowiekowi **integralny rozwój** oraz **realizację jego aspiracji** życiowych.

Wartości - po co nam w życiu?

Wartości **wyznaczają** nasze **postawy**
wobec **ludzi i rzeczy**.

Wartości rzutują na **stany emocjonalne**
oraz wpływają na **samoocenę**.

Pytanie o wartości, ich system i hierarchię jest **tematem centralnym** w próbach rozumienia ludzkiej psychiki i ludzkiego postępowania.

Stanowi także **przedmiot badań** i rozważań naukowych wielu dyscyplin społecznych, w tym także psychologii.

Wartości - po co nam w życiu?

Lawrence Kohlberg wyróżnił **trzy poziomy** rozumowania moralnego:

- **przedkonwencjonalny,**
- **konwencjonalny,**
- **postkonwencjonalny.**

Każdy poziom podzielił **dwa stadia.**

Drugie stadium jest **bardziej zaawansowane** i stanowi wstęp do poziomu wyższego.

Wartości - po co nam w życiu?

- **Poziom I - przedkonwencjonalny** (wiek przedszkolny i młodszy wiek szkolny). Dziecko kieruje się chceniem, tym, co dla niego przyjemne i przykre.
- **Stadium 1 - orientacja posłuszeństwa i kary (egocentryzm)**. Reguły przestrzega się tylko po to, by unikać kary. Tylko skutki czynności określają, czy jest ona dobra czy zła. Punkt widzenia i interesy innych nie są brane pod uwagę.
- **Stadium 2 - orientacja naiwnie egoistyczna (relatywizm moralny)**. Działanie dobre to działanie, które ma na celu dobro własne, a nie innych. Potrzeby innych są brane pod uwagę, jeśli rezultat ich działania jest korzystny dla własnego dobra.

Wartości - po co nam w życiu?

Poziom II - konwencjonalny (aprobata społeczna; ok. 13.-16. rok życia). Jednostka zaczyna **orientować** się w **konwencjach społecznych**, dopasowuje pragnienia do konwencji.

Stadium 3 - orientacja "dobrego chłopca/dziewczyny". Czynność jest oceniana jako dobra albo zła ze względu na **intencje** jednostki. Cenione są **społecznie akceptowane standardy** zachowania.

Stadium 4 - orientacja prawa i porządku. Pojawia się **szacunek** dla **autorytetów** oraz przekonanie, że **reguły społeczne** muszą być **przestrzegane**. Zwraca się uwagę **nie tylko** na **motywy** działania jednostki, ale również na **standardy zewnętrzne**.

Wartości - po co nam w życiu?

- **Poziom III - postkonwencjonalny** (zasady moralne, ideały; powyżej 16. roku życia). Jednostka jest w stanie spoglądać na to, co w danym społeczeństwie jest konwencjonalne jako na konwencjonalne. Jednostka może być autonomiczna moralnie, może porównywać własne zasady moralne z zasadami innych.
- **Stadium 5 - orientacja umowy społecznej i legalizmu**. To, co jest **słuszne**, zależy od **opinii większości** w danej grupie społecznej.
- **Stadium 6 - orientacja uniwersalnych zasad sumienia**. O postępowaniu decydują **wybrane** przez jednostkę **zasady etyczne**. Gdy obowiązujące prawo wchodzi w konflikt z tymi zasadami, jednostka postępuje zgodnie z tymi drugimi.

Wartości - po co nam w życiu?

Uwaga!

Nie można **oczekiwać**, że dzieci będą **znały wszystkie zasady moralne** danej **grupy**, ani też, **że ich zachowanie będzie naprawdę moralne!**

Jednakże jeszcze przed okresem adolescencji członkowie grupy społecznej oczekują od nich postępowania zgodnego z moralnością grupy. Jeśli dzieci zawodzą pod tym względem, to na ogół dzieje się tak dlatego, że **nie chcą w ten sposób postępować**, a nie z powodu nieznamomości oczekiwań grupy.

Postępowanie, które można nazwać prawdziwie „moralnym”, nie tylko jest **zgodne z normami społecznymi**, lecz także podejmowane **dobrowolnie**.

Osiąga się je wraz z przejściem od **autorytetu zewnętrznego** do **wewnętrznego**, a polega to na **postępowaniu regulowanym z wewnątrz**.

Towarzyszy mu **poczucie osobistej odpowiedzialności za własne czyny**.

Postępowanie moralne wymaga kierowania się **dobrem grupy** oraz **odsuwanie osobistych pragnień** lub **korzyści** na drugi plan.

Uwaga!

Prawdziwa moralność rzadko jest spotykana u dzieci, lecz powinna występować w okresie adolescencji!

Wartości- po co nam w życiu?

Rozwój moralny ma zarówno aspekt **intelektualny**, jak i **popędowy**.

Dzieci muszą poznawać, co jest **dobre**, a co **złe**, gdy już osiągną **odpowiedni wiek**.

Muszą mieć również możliwość **brania udziału** w **aktywności grupy**, aby **nauczyć się**, czego grupa od nich **oczekuje**.

Wartości - po co nam w życiu?

Dzieci muszą **rozwinąć** w sobie **pragnienie robienia dobrze**, działania dla wspólnego dobra i unikania zła.

Można to osiągnąć **najskuteczniej** przez **łączenie reakcji przyjemnych** z tym, **co dobre**, a **reakcji nieprzyjemnych** z tym, **co złe**.

Uwaga!

Aby dzieci były **gotowe** postępować w sposób **społecznie pożądany**, muszą pozyskać **aprobatę grupy**.

Uwaga!

Uczenie się postępowania w sposób społecznie aprobowany jest **długim, powolnym procesem**, który rozciąga się aż po **adolescencję!**

Wartości - po co nam w życiu?

Dziecko rodząc się nie ma ukształtowanego sumienia, ani nie zna skali wartości.

W konsekwencji każde nowo narodzone niemowlę można traktować jako **amoralne** lub **niemoralne**.

Od **żadnego dziecka nie** można **oczekiwać**, że **samo dojdzie** do ustalenia **kodeksu postępowania** moralnego.

Przeciwnie, **musimy każde dziecko nauczyć grupowych standardów dobra i zła!**

Wartości - po co nam w życiu?

Uczenie się, jak być moralnym, obejmuje cztery istotne elementy:

- 1) **poznanie**, czego grupa społeczna **oczekuje** od swoich członków, co **nakazują** jej **prawa, zwyczaje i zasady**;
- 2) **rozwijanie sumienia**;
- 3) **doświadczenie** poczucia **winy i wstydu**, gdy zachowanie jednostki nie jest zgodne z oczekiwaniami grupy;
- 4) możliwość **interakcji społecznych**, aby poznać, czego oczekują członkowie grupy.

W każdej grupie istnieją prawa, zwyczaje i zasady określające, które **czyny** człowieka są **dobre**, a które **złe**, ponieważ **sprzyjają**, albo **szkodzą** grupie.

Najważniejsze **zwyczaje** stają się **przepisami** **prawa**, wraz z określeniem **kar** za ich łamanie.

Zasady są to **wzorce postępowania**, które służą za **wytyczne**, jak postępować.

Zasady ustala człowiek **opiekujący się** dzieckiem, **przepisy prawa** stanowią **wybrani** lub **wyznaczeni** **prawodawcy**.

Przepisy **prawne** przewidują **kary** za ich naruszenie, **zasady** są karane według **woli** (kaprysu/nastroju/interesu) opiekuna (nauczyciela/dorosłego).

Uwaga!

Dorośli zwykle są świadomi kar za naruszenie przepisów prawa.

Dzieci rzadko są świadome, że będą ukarane, gdy złamią jakąś zasadę, dopóki jej nie złamią.

Nie wiedzą też jaka to będzie kara.

Surowość kary za naruszenie prawa różni się w zależności od powagi czynu.

Surowość kary za złamanie zasady często zależy od tego jak się czuje wymierzający karę (brak związku pomiędzy czynem a powagą czynu).

Prawa są bardziej **jednolite** i **konsekwentne** dla **wszystkich**.

Zasady mogą być **różne w obrębie grupy** (inne dla chłopców, inne dla dziewczynek, inne w klasach różnych wychowawców, inne dla uzdolnionego sportowo uczniów, a inne dla mniej sprawnych fizycznie) itp.

Wartości - po co nam w życiu?

Sumienie, czyli zdolność rozpoznawania dobra i zła.

Uważano, że jest to uwarunkowana reakcja lękowa na pewne sytuacje lub działania, która się rozwinęła w wyniku kojarzenia czynów agresywnych z karą.

Sumienie nazywano: „superego”,
„wewnętrzne światło”,
„zinternacjonalizowany policjant”.

Uwaga!

Prawdziwa moralność musi obejmować poczucie winy!

Wina – specyficzny rodzaj **negatywnej samooceny**, gdy jednostka **uzna**, że jej **zachowanie odbiega od wartości moralnych**, do których **czuje się zobowiązana dostosować**

Żeby dziecko doznało poczucia winy dziecko musi:

- **zaakceptować** pewne **standardy** tego, co właściwe bądź niewłaściwe (**dobrze-złe**);
- **zaakceptować obowiązek** kierowania swoim **postępowaniem**, tak aby dostosować się do standardów, jakie same przyjęły;
- **czuć się odpowiedzialne** za każde **odstępstwo** od tych **standardów** i **uznać**, że **one, a nie ktoś inny, zasługują** w związku z tym **na naganę**;
- być dostatecznie **zdolne** do **samokrytycyzmu**.

Wartości - po co nam w życiu?

Wstyd – nieprzyjemna reakcja emocjonalna jednostki na faktyczną lub przewidywaną negatywną ocenę siebie przez innych, powodującą obniżenie własnej wartości w oczach grupy”.

Uwaga!

Wstyd wywołany jest tylko sankcjami zewnętrznymi, chociaż może mu towarzyszyć poczucie winy.

Natomiast poczucie winy polega na odczuciu zarówno sankcji wewnętrznych, jak i zewnętrznych.

Interakcje społeczne:

- 1) **dostarczają** dzieciom **standardów** społecznie **aprobowanego postępowania**;
- 2) **poprzez** społeczną **aprobatę** lub **dezaprobatę** dostarczają dzieciom źródeł **motywacji**, **aby stosowały się** do tych standardów.

Uczenie się metodą prób i błędów

Gdy dzieci uczą się zachowywać w sposób społecznie aprobowany stosując metodę prób i błędów, starają się przekonać, czy jakiś wzór postępowania odpowiada standardom społecznym i czy zaskarbi im społeczne uznanie. Jeżeli nie, próbują innego sposobu postępowania, aż natrafią, raczej przez przypadek niż planowo, na takie zachowanie, które im przyniesie upragnione rezultaty.

Ta metoda uczenia się jest **czasochłonna** i **energochłonna**, a jej **końcowe rezultaty** są niejednokrotnie **dalekie** od **zadowalających**.

Uczenie się w sytuacjach konkretnych

Ucząc się zachowywać w sposób społecznie aprobowany, dzieci muszą najpierw nauczyć się **odpowiednich reakcji na specyficzne sytuacje**.

Dostosowują się do **zasad** ustalonych przez rodziców i inne obdarzone **autorytetem osoby**.

Jeżeli **obiektywne aspekty różnych sytuacji są podobne**, dzieci **przenoszą wzory postępowania**, w których nauczyły się w jednej sytuacji, na inne podobne sytuacje.

Jeśli natomiast te obiektywne aspekty sytuacji są różne, dzieci mogą nie dostrzegać, jak to, czego się nauczyły w jednej sytuacji, zastosować w innej.

Identyfikacja

Gdy dzieci **identyfikują** się z **podziwianymi** przez siebie **osobami**, wówczas **naśladują wzory zachowania**, które obserwują u tych osób. Robią to zwykle **nieświadomie** i **bez nacisku** z ich strony.

Identyfikacja jako źródło uczenia się zachowań moralnych staje się **coraz ważniejsza**, w miarę **jak dzieci dorastają** i **buntują się przeciw dyscyplinie** panującej w domu i szkole.